

MAGYAR IZRAELITA,

hitfelekezeti érdeklő hetilap.

Kiadó tulajdonos: **Zsengeri Mór.**

Felelős szerkesztő: **Tencer Pál.**

Előfizetési feltételek:

Pesten házhozordással, vidékre postai szétküldéssel.

Egész évre 6 frt. fél évre 3 frt.

Szerkesztői iroda:

Ujtér 2-dik szám, 2-ik emelet.

Kiadó hivatal:

Lipótvárosi templomtér 6 sz.

Megjelenik minden pénteken egy egész íven.

Hirdetményekért a 30 krnyi bélyegdíjon felül egy fél hasábos petsor után 3 kr. számítatik.

S z e m l e.

Némelykor különködni, szeszélyeket követni látzik maga a biztos járásu, megingathatlan természet is; miért esnénk tehát kétségbe rajta, ha hasonló jelenségekre akadunk az ingatag, a visszaesésekben gazdag emberi társadalom történetében.

Ha beköszöntött a tavasz, kizöldült a föld, és langy szellő hordja felénk Flóra elsőszülötteinek illatát, s közbevág egy elkésett téli nap, korán ébredt ibolya — ki fogná ezért hinni, hogy a nap megállapodott közeledtében, vagy épen visszafordult a déli sarknak? ki fog rajta kételkedni, hogy mind közelebb érnek a sugarak, növekszik a meleg, fagy mulik, hó olvad, s mégis lesz zöld pázsit, lesz illatozó ibolya, lesz tavasz, lesz nyár!

Ily késői hónap, muló fagynak, hosszú tél elkésett utónyomának nézzük, ha századunk folytonos haladásának közepette társadalmunk egy egy visszaesését kell regisztrálnunk a régi türelmetlenségbe, régi felvilágosodatlanságba.

S ha bár mint jelenben, többfelől ér is a középkor télidejének elkésett zord szele, még sem kételkedünk a szebb, derültebb kor közeledtén, s mégis napról napra terjed a jobb belátás, mégis mindinkább tágul a felvilágosodottság köre, mégis csökken a gyűlölet, gyarapul a szeretet, — mégis lesz nyár!

Ezen szempontból indulva ki, sajnosnak találjuk ugyan, de csak elszigetelt, az emberi társadalomnak általános fejlődésére, s hitfelekezetünknek abban való állására befolyással nem lévő jelenségnek tekinthetjük azon eseményt, hogy a velletrii püspök a zsidókat meggyéjéből kitiltotta; megparancsolván nekik, hogy a tartományt még a tél beállta előtt végképen hagyják el. — E rendelet okairól hallgatnak a hirlapi tudósítások, és így nem is tudjuk csupán a vallási buzgóság kifakadásaként, vagy talán politikai előítélet kifolyásaként kelljen-e a püspöki rendeletet megítélnünk.

Ez egyébként a pápai államban történt, mely természeténél fogva nem lehet barátja a vallásszabadságnak; a római éghajlat rég időktől fogva nem volt hitfelekezetünkre nézve kedvező.

Fájdalmasabban esik, hogy a democraticus helvétiai köztársaság egyik cantonja — Argau — a zsidó-emancipációra vonatkozó törvényjavaslatot több mint 10,000 szavazattal elvetette.

Mint zsidók csak fájlaljuk, de mint emberek épen szégyeljük minden ily diadalát a felekezetességnek az emberi nem jobb geniusza felett.

Térjünk más esetre, mely jelentőségére és következ-

ményeire nézve ennél ugyan csekélyebb, de mely a helyszomszédosságánál fogva minket közelebből érdekelhet.

Köztudomásu dolog, hogy régibb rendeleteknél fogva hitfeleinknek Gratzban és egész Stájerhonban 24 órán túl tartózkodniok szabad nem volt. — Igaz, hogy e régibb törvények soha sem lettek világosan megszüntetve, de miután Ó Felségének kormánya a vallásfelekezetek jogegyenlőségét mint egyik vezérelvét ünnepelesen és többszörösen bevallotta, senki sem tekinthette ezen avult tilalmat érvényben állónak. — Valóban különös visszásság is volna! míg a birodalmi parlamentben izraeliták ülnek, és Stájerhon legfontosabb ügyeinek eldöntésében közvetlen részt vesznek, adóját megszavazák, addig ugyanezen izraelitákat, ha esetleg Gratzba vetődnének, 24 órai ott mulatásuk után, ki kellene onnan tiltani.

Gratzban azonban más nézettel vannak; — legalább a kereskedelmi kamara egyik legközelebbi ülésében kijelentette, miszerint a hatóságok kötelesek ama tilalom szigorú megtartása felett őrködni.

Nem fojthatunk el itt egy megjegyzést azok számára, kik szeretnek a magyarhoni és örökös tartományokbeli izraeliták helyzete között paralellákat vonni — e mi hátrányunkra; a magyarhoni kereskedelmi kamarák nem ijedtek meg attól, hogy egy egy izraelita pár napig tartózkodhatnék székhelyükön, sőt még attól sem iszonyodtak, izraelitákat váltótörvényszéki bírakká választani.

Forduljunk másfelé, és keressünk ennyi kellemetlen hír mellé — ellentétet!

Mi különös a sors forgása, a világtörténet folyása?

Csak pár év előtt még, ki gondolta volna, hogy a zsidó, ha elszomorodva hitfelekezetének sokszoros üldözésén, a testvéri szeretet, a rokonszenv egy igaz nyilvánulásában vigaszt keres, Lengyelország, a hirhedt Lengyelország felé fogna fordulni, és ott fogná a keresett vigaszt találni?

És mégis úgy van!

Lengyelországból írják: „A kereskedői testület képviselőinek választásánál (Varsóban) több zsidó választott mint keresztyén; a zsidók azonban ezuttal méltanyosságuk próbáját adták, mert külön tanácskozmányban elhatározták, hogy a többségi felesleg a zsidó és keresztyén között kiegyenlítettessék azáltal, hogy a hat feleszámú izraelita képviselő lemondjon; a mire is néhány legtekintélyesebb a választott kereskedők közül azonnal késznek nyilatkozott. A pótválasztásnál tehát hat keresztyén képviselőre fognak szavazni.”

Köztulajtatván szemlélő pillantásunkat a messze külföldön, még egy hazai hírlap nyilatkozatát regisztráljuk a zsidóemancipációról.

A „Magyar Sajtó” a zsidóemancipációról vezércikkezővén, többi között ezeket mondja :

Már ha nem parancsolná a tiszta emberiség (humanitás); ha nem a keresztyén vallás tana : „szerezd felebarátodat úgy mint ten magadat”; és nem kellene a zsidókat már ezért is, tisztán igazságérzetből emancipálni; azok emancipációját nemzetgazdasági szempontból, de azért is, hogy anyagilag gyarapodjunk, igen szükségesnek tartom.

Nem tagadom — ne vegyék rossz néven — úgy amint most vannak, bírnak némi kellemetlen tulajdonokkal mások irányában; de ki tagadja, hogy a zsidók szorgalmatosak, takarékosak, fáradhatlanok, szép családi életet élnek, gyermekeiket vagyonukhoz mérve jól nevelik, természetes eszüket kimentvelik; vagy ha ez nem volna így: honnan a sok zsidó tudós és művész? — En tehát az emancipációt őszintén üdvözlöm, és tökéletességében akarom polgári házassággal együtt; valóban csak hasznunkra válhatnak, ha a polgárisodott világ anyagi irányát tekintjük, ha élelmesebbek és jobb számítók tanulunk lenni. M.

A héber-magyar népiskolai irodalom hiánya.

A zsidó népiskolai ügy javítása, illetőleg magyarosítása már több mint egy év óta képezi ama sarkpontot, mely körül e lap t. munkatársai csoportosultak. A cél, mely felé törekednek, világosan fénylik ugyan előttük, hanem az út, melyen járni kell, hogy a kitzűzött fényes célt mennél hamarabb és mennél biztosabban elérjék, ezt, vagy éppen nem, vagy pedig egymástól eltérőleg jelölték ki.

Véleményünk szerint e dicséretre méltó és népiskoláinkra nézve üdvteljes fáradozásnak mindaddig sikernélkülínek kell maradnia, míg egy eddig eltitkolt bajt, melyben, fájdalom! sinlődünk, szemügyre nem veszünk és rajta segíteni nem iparkodunk. Ezen baj az, hogy a héber-magyar népiskolai irodalom teljes hiányával vagyunk.

Azon törekedünk, miként a népiskolai tanulók a magyar nyelvet nem csak mint idegen nyelvet alaposan tanulhassák meg, hanem azt akarjuk, hogy gondolataik és nézeteik is eredetileg a magyar nyelv közegén fejlődjen és találkozzván, annak szellemétől áthatottak legyenek, ohajtjuk, hogy elemi tanodáink, hol a tanulók szellemi tehetségeinek zsenge csirái virágzásnak indulnak, valóssággal megmagyarosodnának, hogy nem csak a profan tantárgyak, hanem a vallásoktatás általában szinte magyar nyelven adassanak elő: ellenben arról, mi módon legyen mindez végbe viendő, mily eszközök alkalmazandók, hogy fáradozásunkat megfelelő siker koronázza, egy szót sem hallani. De képzelhető-e, hogy a tanító, jelesen az elemi oktatás mezéjén, sikeresen működhessek, ha a források, melyekből minden tevékenységének tápanyagát meríti, végképen el vannak zárva előtte. Nemcsak, hogy míneddig a zsidó népiskolák használható magyar tankönyvek hiányával vannak, hanem még a biblia sincs meg használható magyar fordításban. Avagy remélhető vagy ohajtható, hogy elemi tantóink, kik az oktatás súlyos munkájával elfoglalvák, egyszersmind könyvek írásával foglalatoskodjanak és más forrásból mint saját elméjükben nem merithetvén, egyuttal héber-magyar irodalmat isszerezzenek a népiskolák számára?! Ez — meggyőződésünk szerint — teljes képtelenség, és a hol a magyarosodás munkája még is ily módon megy véghez, bizonyára népiskoláink hátrányára mintsem előnyére. Hogy

a szép cél, népiskoláink megmagyarosítása valóvá lehessen, szükséges, hogy tehetséges tanítóink, rabbiink és tudósaink, mennél több erőt fejtsenek ki a héber-magyar népiskolai irodalom mezéjén.

A vakító önszeretetet nem vett olyannyira erőt rajtunk, miképen azt hitetnők el magunkkal, hogy egyedül mi magunk vagyunk képesek, a mondottat belátni; sőt meg vagyunk róla győződve, hogy majdnem minden tanító és szakértő e tekintetben velünk egyetért: de akkor csak annál többjoggal kérdezheti, hogy tehetségesbjeink, kik képességgel és hivatottsággal bírnak, miért tesznek oly keveset, vagy éppen semmit, e baj orvoslására? Miért állapodnak meg a pusztá ohajtásnál, miszerint gyermekeiket magyar nyelven taníttassuk és neveltessek, a nélkül hogy az ahhoz szükséges eszközök és emelytükre szert tennének, melyek által ohajuk nemcsak üres „pium desiderium”, hanem üdvös valóvá lenne?

Ha igaz, hogy ily munka nem jöhet létre, mint „Jona Kikajonja”, egy éj alatt, ha csak sok kéz és ész összműködése által és csak hosszabb idő folytán nem létesítettük: másrészt ismét az is igaz, hogy valami legyőzhetetlen akadályok nem állanak utunkban, melyek a dolog véghez vitelét lehetetlenné teszik.

Még csak néhány évtized folyt le azóta, hogy német-honi hitsorsosink nemcsak honi nyelvük ismeretének és gyermekeik célszerű nevelésének tekintetében nálunk sokkal hátrább állottak, hanem még ezen rossz állapot felismerésére szükséges belátással és a jobbra fordításra való törekvéssel sem bírtak, a mire pedig nálunk — hála Istennek — eset nincsen. Akkor egyedül egy zsidó élt Berlinben, ki kora szellemének követeléseit fölfogván, hitsorsosait ama feslett állapotból ki emelni és szebb jövőre képesíteni minden erejéből törekedett. Ezen egy férfi Mendelssohn Mózes volt! Mit tett ő hitsorsosinak felvilágosítására? mit tartott első teendőjének, hogy hitsorsosival a még messze távolban egyedül szemé előtt lebeggett célt elérse? Lefordította a Thorát! Tudjuk, hogy nem annyira Mendelssohn egyéb halhatatlan munkái — hiszen ezek még most is csak kevés hitsorsosunk előtt ismeretesek — mint inkább a Thora németre való lefordítása volt ama hatályos tényező, mely mint egy villany szikra hatván át hitsorsosait, lendületet adott a szebb szellemi életnek. Mendelssohn szellemétől áthatvák, hozzá csatlakoztak és példáját követték: Friedländer, Wessely, Euchel stb. kik mind inkább előre haladván, nem sokára a kitzűzött célhoz értek.

A biblia lefordítása volt tehát ama forrás, melyből a héber-német irodalom első habjai kibuzogtak, mely ama széles, áldásdus folyóvá terjedt, melynek partjain nemcsak a német-honi, hanem az Europa minden országában lakó izraeliták bibliai ismeret utáni szomjukat enyhítik!

Ezt a példát kell követnünk, ezen az uton kell járunk. A hol pedig olyan példák állanak szemünk előtt, a hol az út, melyen járnunk kell, oly széles, oly egyengedett; a hol ily biztos vezérszög világánál haladhatunk előre, a hol el nem tévedhetünk; a hol a cél elérése biztos, mihelyt hitsorsosink jobbjai és tehetségesebbjei kellő akarattal és hű kitartással e cél felé törekednek; a hol végre minden vetőmag termékeny földbe hullván, bő aratást és a fáradozás legszebb jutalmát igéri: ott miért állapodnánk meg fele uton, miért nem törekednénk a szép cél végleges elérésére! Fejtse ki kiki tehetsége szerint erejét a héber-magyar népiskolai iroda-

lom felvirágoztatására, hogy megszerezhessük az elemi oktatásra szükséges tankönyveket, de leginkább a biblia magyar fordítását, és azon biztos reményben lehetünk, hogy népiskoláink javítása illetőleg megmagyarosodása való ténynyé fog válni.

Deutsch Henrik.

(Szerkesztőségi utóirat.) T. munkatársunk nézeteit a magyar-héber népiskolai irodalom, és kiváltképen a biblia magyar fordítása tekintetében kétségtelenül helyesli minden értelmes magyar izraelita. Annnyival feltünőbb lehet tehát ezek előtt, hogy az „Israelita-Magyar-Egylet“, mely már az áprilisi tanügyi értekezleten kész, s épen e részben önálló tevékenységet ígérő tervvel lépett fel, e tárgyról végképen elhallgatott. A megpendített bibliafordítás erélyes felkarolása, a mint egyrészt az Israelita-Magyar-Egyletnek tökéletesen méltó, s épen az ő sajátlagos hatáskörébe eső vállalat, ugy másrészt nem kevés rokonszenvet is szerzett volna neki. Miért tehát épen e részben a tétlen halogatás? kérdi a művelt izraelita közönség, mely örömmel és érdekeltséggel fogadta az egyletnek ezen tervét.

És valóban az egylet e részbeli tétlenségét nem mentheti semmi — kivéven egy esetet: az anyagi tehetetlenség esetét.

De hogy ez eset valósággal beállt, az a mily szomorú tény önmagában, még leverőbbé válik azon tapasztalat folytán, miként hasonló pangásban osztozik minden magyar-zsidó irodalmi vállalat.

A mit egyes áldozatkész férfiak e téren megkíséreltek, egy ideig az illető vállalkozó erőködései mellett tenggett, s ennek kimerültén, kora halállal mult ki. Maga e

lap is — ez idő szerint az egyetlen magyar-zsidó irodalmi vállalat — régen hason sorsban osztozott volna, ha kiadója és szerkesztőse üzleti vállalatnak tekintik. ha az illetők benne munkájuk jutalmát keresik.

Tagadhatlan tény az, hogy a mily lelkesült szavakban nyilvánítjuk örömünket valamely magyar-zsidó irodalmi vállalat megindultán, s a mily élénken sajnálkozunk annak megbuktán, ép oly kevésé teszünk valamit a megindultak támogatására, a bukások elhárítására. — Pedig az ilyen, a szép szavakon túl nem terjedő rokonszeny nem elég bátorító azon egyes lelkesültekre nézve, kik készek volnának szellemi munkásságukat felajánlani, ha csak módot látnának a sikeres munkásság anyagi feltételeinek előteremtésére.

Keresse tisztelt munkatársunk, mennyivel gyámolította a 400—500 magyarhoni hitközség az „Israelita-Magyar Egylet“-et fenállása óta? az összeg: zérus; kérdezze tisztelt munkatársunk, hány tagja van ez egyletnek a nagy és virágzó vidéki hitközségekben? Pedig az évi járulék csak 4 forint, és oly célok mozdíttatnak vele elő, mint például a bibliafordítás!

Azért, mi haszna volna a szellemi erők legnagyobb megfeszítésével belefogni a hitfelekezeti irodalom teremtésének nagy munkájába, ha előre láthatjuk, hogy mindenki be fogja vallani e teremtés szükségét, de senki sem fog annak anyagi lehetségesítésére vállalkozni; ha előre láthatjuk, hogy általános pártfogással fogunk találkozni, mig beérjük szóval, de azonnal fenn fogunk akadni, a mint tetteles segélyre szorulunk?

Azért mit érünk a pusztán szellemi munkássággal, vagy épen a semmittevő rokonszenvezéssel ott, hol egyedül mindnyájunk egyesített anyagi és szellemi áldozatai után remélhetünk sikert.

TÁRCA.

Mendelssohn.

Olvasta: Rosenberg Izidor, az „Israelita-Magyar-Egylet“-ben.
1862, october 18 án.

Frigyes, a nagy porosz fejedelem személyében egész Európa az új nap első sugarait üdvözlé, tovalató szellemek az idők súlyos fájdalmaiban egy új világ születését ismerték fel és néhány évtized mulva ez elég erősnek érezte magát megkezdenni a harcot a középkorral, hogy annak legerősebb vérbástyáit romba döntse.

Mi most, egy évszázad elteltével, a történet nyitott könyve előtt állunk, s csodálkozva olvassuk, mint kezdett e nap világítani, mily népmozgalmakat idézett elő, mig jelenlegi napmagaslatára fölemelkedheték, mily irányban és mennyire haladt a mély álmából felébredt szellem, mily óriási léptekkel járt be országot, világot, és tanui vagyunk azon eredményeknek, melyek a legmerészebb számítást is cserben hagyandották.

Az események még világosan állanak emlékezetünk előtt; azon események, melyek az élet mindennemű viszonyait megrázkódtaták, sőt azokat a szokás merevsége dacára teljesen átido-miták.

Erős hatással volt a nagy mozgalom ugy a belső elemekre, nézetek, gondolkozásmód, vélemény s meggyőződésre, mint a külviszonyokra; a keresztyénség s az islam az öntudat fölébredése által sokszertű változaton mentek ugyan kereszttül, de még többön s nagyobb mérvben az elnyomott zsidóság.

A tizenharmadik század közepén s még a jelen korszak elején is Németországban a zsinagóga, a magasztos tan lakhelye, általában meghatározott imák számára, sötét zsidóútcák homályos zughelye volt, és zsidóiskolának, zsidótemplomnak gúnyolattott; most mindenütt, hol anyagi erőben nincs hiány, a szivelemelő istenitisztelet oly méltó templomai emelkednek, hogy azokat még elleneik is tiszteletben tartják; a nevelő-intézetek, még e század elején gyöngéd gyermekek durva és kegyetlen bántalmazásának nyomorult viskói, hol a test idomtalanná torzult, s a szellem elhanyagoltá vadult — most vetélkednek más hasonló rangú intézetek legjelesbeivel; rabbik és tanítók, különben a német nyelv s szokásokban járatlan idegenek, hajthatlan munkászentek, elkeseredett buzgólkodók, kik minél igazabbak, annál zarnokoskodóbbak — most sokoldalulag képzett honfiak, barátai a népnek s az ifjuságnak fáradoznak, a jámborság s igazság terjesztésén és a gyöngéd gyermekkorba nemesebb törekvések csiráit oltják. Az uzsorás- és szatócsoztályból munkás kézművesek, földmivelő gazdák, napszámosok, tudósok, művészek váltak, minden hasznos szakma, előbb a zsidó elől elzárva, zsidó képviselőt is mutathat fel; a gyalázatos bántalmazások kétségbeesett szenvedőiből, tőrőiből, emberjogaik tántoríthatlan védői lettek, nemcsak a durva megtámadások, de az igazságtalan törvényhozások ellenében is; a hagyomány s a szokás vak imádóiból belállapotaik öntudatos javítói, a szomorú előidők elkülönzött maradványaiból az élő jelenkor munkás emberei váltak.

Ez eredmény leghatározottabban jelenkezik Németország-

ban és innen származott el minden ország német zsidói közé ¹⁾, Egyedül ők követték önmunkásan a történet menetét, míg a többieket részint lakhelyeik haladása vonta magával, vagy épen meg is állapodának. Franciaország állami megrázkodása föl-emelé a zsidókat a porból; Angolhon és Hollandia alkotmányai a többi honfiakkal együtt őket is fokról fokra, lépcsőről lépcsőre emelék; a gyarmatokban virágzott szabadság tért nyitott nekik önkimívelődésükre; Olaszország, különösen a pápai birodalom, Lengyelhon s Oroszország még várják a kedvező fordulatot. Egyedül a német zsidóknak van vallástörténetük, ők nem csak magukért működtek, hanem többi hitfeleik haladására is kétségbevonhatlan befolyást gyakoroltak.

A zsidó vallás e csaknem egészen ugar mezején mutatkozott új fordulatnak hatalmas rugója legkevésbé sem volt valami rögtön támadt, átszellemült megváltó a szó erejével vagy az életűde ismeret elragadó hatalmával; ehhez nem nyújthatott gyümölcsöző talajt a hagyomány megkövült merevsége s a súlyosan nehezdedő nyomás szülte bátortalanság. Minden mozzanat az általános erkölcespusztultságban csak csekélyes, szenvedélyes vizsgálódás, csak a kinzó állapotok roszabbítására alkalmas.

A sürti sötétségből, mely az egész zsidóságot elborította, váratlanul szebb nap hajnalpirja hasadt. A világosság egy észrevétlen burokon tört keresztül, s csakhamar széles látkört sugárzott be, elűzvé a felette nyugvó borús föllegeket. Mendelssohn megjelent, s benne Izrael harmadik Mózesét látta, ki a levertetek fölépítse, a lebilincselteket föl szabadítsa; olyan, mint első névrokona: nehéz ajkú, nehéz nyelvű; olyan mint másik névrokona: idegen országban lealázva, hazátlan, csak fölsőbb hivatás által szent törekvésnek szentelve. Gyorsan virágozva és nemes gyümölcsöt terelve aláhanyatlott, még mielőtt működésének nemes gyümölcseit élvezheté.

Nem szükség ma már a gyengélkedő, külsőleg nyomorék, Berlinben inséggel küszködő gyermek életpályáját leírni, ki 1729-iki sept. 6-án Dessauban születvén ²⁾, 14 éves koráig zsidó szokás szerint neveltetett, azután Poroszország fővárosába vándorolt, hogy ott egy ótalmazott zsidó ótalma alatt, egy eltűnt lengyel s néhány berlini orvos által a tudományok előcsarnokába vezetettve, buzdítás nélkül, s mindennemű nyomorral küzdve közel környezete s csakhamar egy egész világ bámulatát kiérdemelje. Emléke Németországban erős alapon nyugszik; mert ez hálával ismeri el benne az időn virágzó félben levő irodalmának egyik hatalmas lendítőjét, ki csak élte végével nyerhette el azt, mit a nép legalacsonyabb fia is már születésével bir, azon jogot, hogy idegen ótalom nélkül vehessen lélekzetet munkássága helyén. Szelleme termékei bár elévülhetlen emléket emeltek számára itt, de gyümölcsözőbb volt sugárzó világa a zsinagóga mezején; elolvasztván azon rideg, jegecilt héjat, melyet a századok fagya még tömörített, és új tavaszt teremtve ott, hol minden élet kiholtak látszott.

* * *

Már kora ifjúságában Mendelssohn, korában rendkívül ritka, pontos ismeretével birt a szentírásnak. Euchel Izsák, a nemes bölcs első életirója állítja, hogy Mendelssohn ifjúkori barátjától és pályatársától hallotta, hogy az már mint ifju a szentírás ³⁾ 24 könyv szövegét könyv nélkül tudta, a minthogy egész életén át a szent írásnak buzgó híve és barátja maradt ⁴⁾. A szent dalok iránti előszeretete gyümölcsöző azok fordítását is. Mióta a zsol-

¹⁾ L. Jost: Geschichte des Judenthums und seiner Secten. C. 290. Kayserling: M. Mendelssohn. Sein Leben u. seine Werke.

²⁾ Löw „Hamaphteach“ 509—610. §§.

³⁾ L. Ben Chananja, 1858, I. évfolyam, 385. l.

tárokat a német nyelvbe áttüneté, a fordítási művészet általában, különösen a zoltárok átdolgozása rendkívüli lendületet nyert; de azért Mendelssohn zoltárai megtartották saját ingerüket, és midőn Humboldt Sándor a zoltárokat idézé, saját állítása szerint „Mendelssohn nagyszerű fordítását követé.“ ⁴⁾

„Midőn Isten gyermekekkel áldott meg,“ mondja Mendelssohn ⁵⁾, „és elérkezett az idő, hogy azokat a Thora szentélyébe vezessem, azokba Isten élő szavait, a mint azok a szentírásban vannak, beoltandó, megkezdém Mózes öt könyvének tiszta német nyelvre lefordítását.“ És midőn azért gáncsolták, hogy Mózes öt könyvének fordításához Landau, a híres prágai rabbtól sem kért jóváhagyást, azt felelé: „Nem azért fordítottam le Mózes könyveit, hogy általuk hírnevet szerezzek, vagy belőlük anyagi hasznot húzzak, hanem gyermekeim használatára, kikkel az Ur megáldott ⁶⁾. Nem törődöm a rabbik kárhóztató itéleteivel, mert ha fordításomat minden zsidó ellenmondás nélkül elfogadná, úgy az fölsőlegessé vált. Minél inkább szegülnek ellene korunk ugynevezett bölcsői, annál inkább belátom annak szükségességét. Eleinte csak a közembernek szántam azt, de úgy találom, hogy a rabbiknak még nagyobb szükségük van rá, és ha Isten megtart, a többivel sem maradok hátra.“ ⁷⁾

Maier Keresztély, egy pózeni zsidó keresztyén úgy nyilatkozik e fordításról: „hogy tetszik a tudatlannak, elragadja a tudóst, és bámulatra gerjeszti a szakértőt.“

A szentírás magyarázatában egyedüli feladatul tüzte ki a nyelvtani és történelmi értelem föl találását, és e feladatához újabb időben Német, Olasz, Francia- és Lengyelhonban nevezetes erők járultak: „Ne ismerjük félre,“ mondja Bunzen ⁸⁾, dicsőreleg megemlékezvén a németország zsidó tudósok exegeticus dolgozatairól, „ne ismerjük félre azon nagy haladást, mely e vállalatban fekszik, s legyünk háladosak azon alapos tudományosságért, melyet ez nekünk nyújt. Mendelssohn nem csak az egész zsidóságnak válik becsületére, de Németországnak is.“ E dicséret dacára az eddigi törekvések összefoglalatjában a szentírás buvárkodásnak csak reménydús hajnalát üdvözölhetjük; de a világos nappalon is hálás kegyelettel fog megemlékezni a zsidó utókor Mendelssohn nevérol.

* * *

Sokan Mendelssohnt a vallási reform egyik fő lendítőjének, atyjának magasztalták, mások mint reformatort gyűlölték. Mindkettőt jogtalanul. Hisz maga is Jerusalem című művében erősen állítja, hogy Jákob minden utóda minden eselekedetével oldhatlanul a törvény határozataihoz van kötve, melynek szigorú megtartásától az egyes sem magát föl nem oldhatja, sem az összességét föl nem oldhatatik. Mélyen beható, antirabbinius reformra mindenestre törekedett az által, hogy a kényszert a zsidó vallásos életből száműzni akará ⁹⁾, s erre vonatkozólag írja neki Kant 1783-ban: „Én Jerusalem című művét nagy, habár messze jövőben levő, s lassan haladó reform hirdetőjének tartom, melyen nemesak az ön nemzetének, de másoknak is túl kell esniök; Ön vallását a meggyőződés és gondolatszabadság oly fokával tudta egyesíteni, melyet ezelőtt senki nem hitt, s melylyel más vallás nem dicsekedhetik.“ ¹⁰⁾ -- De a közel jövő sem Kant, sem Men-

⁴⁾ Kosmos II, l. 119.

⁵⁾ Az „Or li-Nethiba“ előszavában; prágai, 1836. kiad. 12. l. b. Munkái VII. l. XXIII.

⁶⁾ Munkái VI. l. 447. jegyzet.

⁷⁾ Munkái VI, 452.

⁸⁾ Bibelwerk I, XVII.

⁹⁾ L. Ben Chananja 1862, 5-dik évfolyam, 2. l.

¹⁰⁾ Kant összes munkái 11, 16.

delssohn reményeinek nem termé meg a teljesülés gyümölcsét. A porosz kormány 1788-ban, tehát Mendelssohn halála után két évvel reactionarius vallási edictumot bocsátott közre; Mendelssohn tehát reformáló javaslataival nem hathatott. A rabbikba, s a község véneibe fektetett bizalma még saját községében is meghazudtoltatott. A község orthodox része Mendelssohn halála után még 37 évvel sem átállotta a nemesbült zsinagógai kultuszt felekezetségnek bevádolni, s a világi hatalom által elnyomatni. Az idevortkozó reactionarius rendelet szavai e következők: „Az itteni zsidó község egy részének okadatolt kérvényezése által indítatva és az 1812-iki év dec. 12. rendeletre vonatkozólag, ezennel ismételen határozom, hogy a zsidók isteni tisztelete csak az itteni zsinagógában, a hagyományos ritus szerint, a legkisebb ujtás nélkül nyelvben és szertartásban, imákban és énekekben egészen a régi szokás szerint tartassék. Felelőssé teszem Önt, hogy különösen azon legyen, s államomban a zsidóság között felekezetséget ne ttrjön. Schuckmann, belügyminiszteréhez Frigyes Vilmos.” E rendeletre hivatkozott ugyan e párt 1856-iki év május 23-kán a „szerencsétlen reformok“ ellen benyújtott kérvényében, ugy hogy nem kell csodálnunk, ha 1858-ban Levin rabbi elég vakmerő volt „az óhitű zsidók nevében és legtekintélyesebb rabbiik meghatalmazása folytán“ a „reform zsidók“ ellen intézett kérvénnyel a porosz képviselő ház elé lépni, hogy ez a reform párt ellen a kényszer eszközeivel lépjen föl. Igy respectálták Poroszthonban Mendelssohn tanácsait, intéseit. — — —

Sem bölesészi, sem exegeticus dolgozatai, sem a reform irányban való haladásra buzdítás által, hanem mint a németországi zsidók germánisatorra biztosítá magának Mendelssohn örök időkre halhatatlan dicsőségét.

Már a tizenhatodik században s még inkább a két következő évszázadban ugyanis, a németországi zsidók szójárása saját szerű, ugynevezett zsidó-német nyelvvé képződött, melyet fölösleges itt közelebről jellemeznünk. Ennek közvetlen eredménye az volt, hogy — miként Zunz mondja — a 17. és 18-ik század rabbi egy nyelvet sem bírtak, s tehát az ifjúsággal s a néppel érthetően nem érintkezhetének, s a német betű elől futásnak eredtek. E szomorú állapot ellen Mendelssohn öntudatos, bátor oppositívval lépett föl. Mily szerencsés siker koronázta azon kísérletét, hogy a tiszta német nyelvet a németországi zsidók közt otthonosítsa, eléggé ismeretes. Életének egyszerűsége, egyéni méltósága a helyzet minden mozzanatában; a tudományos buzgalom, mely annyi nagy külakadályt legyőzött, igazságérzete, mely folyton megújuló vágygyal folytatá buvárlatait, e kittingő tehetségeknek köszönheti kétségkívül azon figyelem nagy részét, melyet ébresztett, ama rokonszenvet, melyet költött. Tisztán nyelvileg véve, működése pusztá restauratiónak látszhatnék, miután a német zsidók nyelve a keresztyénekétől a középkorban nem különbözött és rabbi Isserlein még a 15-ik század második felében a német zsidóktól helyes kiejtést föltételez. De nemzeties szempontból tekintve, a Mendelssohn utáni német zsidók egész más értelemben németek, mint középkori elődeik; ők a zsidó legszorosabb értelmében meg nemzeti esedtek; a német lényeg nemcsak nyelvükben, hanem életik minden rétegében élesen ki van fejezve. Maguktartása, ruházatuk, tanításuk és nevelésük, iskoláik és válástanaik, zsinagógáik és templomi beszédeik, tudósságuk és alaposságuk, tudományos-hittani irodalmuk, vizsgálódásuk és doctoraik, criticismusuk és romantikájukban: mindenütt a német zsidók german jelleme mutatkozik. Fölfogta ezt 1839-ben Rosenkranz, ki a mendelssohni törekvésekről így nyilatkozott: „Az emancipatió művéhez nem járulhat a zsidó, ha hébertül ír. Ne remélje, hogy atyái nyelvén fog hatni azon nemzetekre, melyek között él. Kell, hogy irodalmukhoz esatlakozzék, nyelvét anyanyelvévé tegye és e részvéte által az idegen népszertiséggel szellemileg is egybeolvadjon. — Ezzel önként fölmerül azon kérdés, vall-

jon a nemzet attól, ki nyelvében is, s nemcsak országában otthonos, ki irodalma termékeit, saját irodalma büszkeségének nevezi, valljon a nemzet attól polgári jogainak élvezetét megtagadhatja-e? Kizárhatjuk-e például Mendelssohnt a német szellem történetéből? Mendelssohn az első német modern zsidó. Ez világtörténeti fontossága; és az út, melyet egyengetett, melyet tört, egész a végtelenségig szélesbült.“

A németországi zsidók nemzetiesedése csak lassanként történt, nem is mindenütt egyenlő mértékben. De mai álláspontjuk mindenesetre — legalább részünkről — irigylésre méltó. — Hogy pedig ez soká ilyen ne maradjon, kövessük mindenben Mendelssohn irányát. Ne borzadozzunk, ha a biblia magyarra fordításáról van szó. Ez az út viszen a valóra, a tökéletességre. Igy majd:

„Egy újabb szellem fog felküzdeni,
„Egy új irány tör át a lelkeken.
„A nyers fajokba tisztább érzeményt
„S gyümölcsözőbb eszméket oltani.
„Hogy végre egymást szívben átkarolják
„S uralkodják igazság, szeretet.
„Hogy a legalsó pór is kunyhájában
„Mondhassa bizton: nem vagyok magam.
„Testvérim vannak, számos milliók.
„Én védem őket, ők megvédnek engem.
„Nem félek tőled, sors, bármit akarsz.
„Ez az miért csüggednünk nem szabad!“

Dr. Rée Antal még 1844-ben egy igen érdekes monografiát bocsátott közre a „mai zsidók“ nyelvviszonyairól, melyben különösen sürgeti, hogy a zsidó szójárás a zsidó népesség minden osztályából kiszoríttassék. Épen Németországot kivéve, a szójárás még igen el van terjedve, különösen Magyarthonban. Támogató oszlopai: a renyhe, kényelmes szokás, a reformáló érzelműek elleni oppositív, a minden műveltséggel ellenségeskedő chaszidismus, azon jesivák, melyeknek tanítványai a thalmud kizárólagos tanulmányára utaltatnak és az ugynevezett chéderek. A szégyen érzete foghatná el a magyarthoni zsidóságot, hogy e rákfene kiirtására mind eddig elég erélylyel nem bírt, hogy nem okulva a német zsidóknak Mendelssohn által nyújtott példáján, a már annyira egyengetett útra még csak rálépni is alig tudott. Vannak községek, hol jól szervezett népiskolák léteznek; de azért megannyi száz gyermek csak a chédert látogatja, mert az apák, anyák saját nyelvüket akarják azokba átültetni; — de másrészt a német elem mellett, annyira mennyire, a magyar is talál a zsidók között képviselőt. Amaz néhány nagyobb városban, emez minden magyar vidéken; és miként a mivelt magyar zsidók, hasonlóan a mivelt keresztyén magyarokhoz a német nyelvet teszik sajátjukká, úgy a németül beszélő zsidók sem mulasztják el maguknak, vagy legalább gyermekeiknek a magyar nyelv lehető alapos ismeretét megszerezni. Ők is e tekintetben csak azt teszik, a mit a német keresztyének tesznek, s mindketten ez ügyben csak gyermekeik érdekét keresik. Miként is mulasztaná el az okos atya, hogy gyermekét azon nyelvre ne taníttatná, melyen a törvény értelmében a fensőbb oktatás, a közigazgatás s az igazságszolgáltatás folyik, s mely a társas életben olyannyira elkerülhetlen? — Mi sem botorabb tehát, mint a magyarthoni zsidók német fractiójára azt rátkálni, hogy németebb a magyarthoni német keresztyéneknél. A magyarthoni zsidók magyar nemzeti törekvései — elnézve az emancipatió kérdésétől — azok anyagi lételével s társadalmi viszonyaival oly erősen egybefüggnek, s ők ezt oly világosan átlátják, hogy a hivatlan tanácsadók nagyhangú mézes phrasissai őket meg nem téveszthetik.

Azok, kik a Mendelssohn előtti németiség köréből a magyar-

ság körébe lépnek, azok sem német lényeket, sem német műveltséget, sem német tudományt nem hoznak áldozatul. De azok még kevésbé teszik azt, kik valóban a német műveltség birtokában levén, a magyar nyelvvel és irodalommal, valamint a magyar nézetiel megbarátkoznak. Ezek — mindenki a maga módja szerint, csak az eléggé nem dicsérhető német tudomány haladását követik, még ha — a magyarországi művelt német keresztyénekhez hasonlóan — távol vannak is attól, hogy — Löwünk mondása szerint — Deák Ferencet rabulistának tartsák.

A kol-nidre előtti kadis.

(Folytatás.)

A halásápadt nő, ki eddig, kétségkívül bűnének öntudatában remegve, hallgatott, megszólalt:

Oh! Sztaniszló! mondá, te elhited, hogy én egy zsidót szeressek, én, királyi család szülötte, én Zborowsky Sztaniszló neje? és törrel szoktak menni a kedveshez? — A kigyó, tüzes lengyel szemével nézett férjére — A hitt neki, és a nő meg volt mentve. — Én azt gondoltam, hogy valami borzasztót álmodtam; midőn magamhoz tértem, így szóltam:

Nemes urak, ne mondjátok ki ítéleteteket mindaddig, míg meg nem hallgattatok.

A harcosok között, mert azok voltak az emberek, egy agastyán is volt, ez szólt: Előbb halljuk. — Zborowsky legyőző türelmetlenségét és hallgatott.

Mielőtt azonban, nemes rabbi, beszédemet folytatnám, szükséges, hogy önt a dolog valódi összefüggésével megismertessem. Midőn Lengyelországot elhagyám, a jagellói ház kihalta után, a francia Anjou Henrik uralkodott. Midőn bátyja halála után a francia trónra lépett, le kelle mondania a lengyel koronáról, és így a nemzet új választáshoz fogott. Amsterdamban e fontos változásokról mit sem hallottam; csak magán ügyeim voltam elfoglalva, csak Tauer társaságára voltam szorítva, s hazuról levelet nem kaptam.

Tizenkilenc hónapi vitakozás után a nemzet két pártra oszlott, és 1576-iki dec. 14-én II. Miksa császár az ország kancellára által Lengyelország királyává neveztetett ki; míg Zamojsky gróf, a főurak és főpapok által támogatva, Batory Istvánt, Erdély fejedelmét választá királynak. Heves polgárháboru támadt. Szülővárosom, mely az ország határában feküdt, kétszer volt tanuja a véres harcoknak. A házak el voltak pusztulva, a lakók pedig rab-szjira fűzve. A falu épen akkor a császári párt kezében volt, és minthogy házamat történetesen kikerülte a pusztulás, Zborowsky Sztaniszló, egy hadosztály parancsnoka, lakhelyétl választá.

Gondolhatja, rabbi! hogy, miután a falu lakói elitzettek, és így én kire sem hivatkozhattam, nehéz volt ártatlanságom bizonyítása. Elbeszélésem, mely ily körülmények között valóban a mesék országába tartozott, nem talált hitelre, és némi megfontolás után, az öreg harcos indítványára, ki a többieken némi felsőbbiséget látszék gyakorolni, határozottatott, hogy engem a legközelebbi császári törvényszéknek adnak át.

Hajnal hasadtakor, fedett kocsiban, a városba vitettem, s nem telt két órába, ítélet mondatott fölöttem, mely szerint éjfélnél, ugyanazon időben, melyben ama gonosz tettet elkövetni szándékoltam, a hóhér pallosa által küldessem a másvilágra.

Az egésznapot börtönömben halk imával töltém. Meg kellett válnom a világtól a nélkül, hogy enyéimnek istenhozzádot mondtam, anélkül hogy őket viszontláthatám! — Kéjörömmel leheltem volna ki életemet, ha megengedte volna a sors, hogy egyszer,

egyetlen egyszer csak megláthassam, megcsókolhassam nőmet, gyermekemet, e két angyali teremtetést, és öreg atyámat, kiknek egyetlen fia, egyetlen támasza valék. Éjfél idején megnyílt börtönöm ajtaja és zárt folyosón egy nagy terembe vezettek. Ez fekete szőnyegekkel volt bevonva, s az ajtóval szemközti falon kereszt függött. A terem felső végén hosszúkás asztal állott, mely mellett hét feketébe öltözött férfiült. Jobbról, balról két mellényilás volt, melyeket függönyök takartak el. Beléptemkor fölállott az elnök és szólt:

Halálra vagy ítélve, mert keresztyén nővel szándékolta erőszakos házasságtörésen rajta kapattál.

E szavaknál intésére a bal nyílás fekete függönye félre vonatott, egyszerű emelvényt láttam, és körülötte három férfit, vörösrőt öltözékben, a bakót és szolgálait. A pallos megpillantásánál, melyel a bakó egyet suhintott, hangos kiáltás fakadt szorongatott keblemből. E percben egész multam élők színekből állott ismét lelkem előtt. A haláltól nem ijedtem volna vissza; ha egyedül állok vala a széles világon, nem remegtem, a halálnak nyugodtan néztem volna szemébe; de az elválás fájdalma, kedveseimtől való elszakadásom, kiknek sorsát nem ismerem, és kik talán a világ egyik távol zugában elnyomatva, eltiporva még mindig várják a mentő szabadítót, a fiut, a férjt, az atyát; az elszakadás ily aggasztó bizonytalanság közt — ez volt a tör, mely lelkemet ezernyi dőfféssel kinteljesen szaggatá.

Nemes uraim, igazságos bírák! kezdém remegő hangon, engedjétek meg, hogy még néhány szót szóljak. Juttassatok nekem kegyelmes meghallgatást, és a Mindenható titeket is meg fog hallgatni, ha majdan végtelen trónja számolyánál ti magatok fogtok számadásra vonatni. Még egyszer esküszöm itt a halál színe előtt, melyet, ha ez az Isten szent akarata, ítéletetek által rövid időn fogok kiszervenvedni, esküszöm Isten szent nevére, és halálom órájában nem lehetek esküszegő, ártatlan vagyok azon bűnre nézve, melyel vádoltatom. Ha nem igazat szólok, úgy sem én, sem atyám, sem nőm, sem gyermekem, mindazok, kiknek jóléteért minden nap pokoli kínokat tűrnék, ne részesüljenek a túlvilág üdvében! — Amen. Égő tekintetemet bíráimra vetém, úgy tetset, mintha megindultak volna. Fel akartam használni a kedvező pillanatot és folytatam:

Gondoljátok meg újra nemes bírák! mielőtt ártatlan vért ontanátok. Nem magam miatt könyörgöm, de van öreg atyám, hű nőm, kedves gyermekem; nektek is van, nemes Uraim! atyátok, nőtök, gyermeketek; ti is érezhetitek mindazt, mit e pillanatban nekem éreznem kell. — Ajándékozatok meg életemmel, én azt irtalomnak, kegyelemnek fogom tekiutni, habár jogom; életemet újból fogadom kezeitekből, és nőm és gyermekem imára fogják felemelni kezeiket az éghez, a ti boldogságtokért, és ha angyalok imádkoznak, meghallgatja a jó Isten! — Ó! mondjátok ki a szép szót: Szabad vagy! és a mennybeli angyalok örömkönytiket fognak sírni, nőm, gyermekem miatt! A bírák halkan susogtak egymáshoz. Rövid szünet után, mely örökkévalóságnak tetszett, felállt az elnök és szólt:

A Solan Izsák — ez volt nevem — zsidó felett hozott ítélet megerősítették, és semmi földi hatalom azt többé meg nem változtathatja! De ifjuságod tekintetbe vételével elhatároztuk, hogy módot szolgáltatunk életed megmentésére. A zsidó Solan Izsák halálra van ítélve. Ha töredelmesen lépsz az egyedül üdvözítő katolikus egyház kebelébe, úgy keresztyénné levél, és a zsidó Solan Izsák megszűnt lenni. Azon percben, melyben megkereszteltetel, újjá születél, multodat a feledés fátyola fűdi, és tisztelet, gazdagság, szerencse fogadnak karjaikba. A bíró ezen szavainál a másik nyílás piros bársony függönye föl vonatott. Kápolnát láttam előtt, a gazdagon diszitett oltár előtt szentelt vízzel várt reám a lelkész. Mintegy megkövülten állottam; mód nélküli zavaram dacára észrevehetém mégis, hogy esdeklésemre számított-

tak, s hogy előre el volt határozva a keresztelésnek, mint mentő eszköznek följánlása.

Nemes uraim! kezdém, ha jók s kegyelmesek vagytok, aján-dékozatok meg életemmel, a nélkül, hogy vallásomtól megrabolnátok. Ne tegyétek becsnélkülivé a kegyelmet az által, hogy föltételhez kötitek. Mondjátok, van-e ember, ki vallását, meggyőződést, szabadon, készakarva változtatná? Mondhatom-e multamhoz, mert minden zsidó magáénak tartozik vallani vallása multját, annak szenvedéseit, mondhatom-e vallásomhoz, mely mint egy lángoló Sinai világít szivemben, mondhatom-e hozzá: távozsz keblemhől, s adj helyet az új vendégnek? — Óh nemes Uraim! eldobnátok-e ti, az élet miatt, a pallos vagy a máglya miatt, azon meggyőződést, mely előttetek és atyáitok előtt igaz és becses? — A keresztyénség hiveinek száma milliókra megy, császárok, királyok és fejedelmek tisztelettel hajolnak meg sugarai előtt; mit használ nektek, hogy egy megvetett zsidó is hódol-e vallásának? Óh szóljon ön érettem, nemes lelkész! mert az ön szem kegyesen és barátságosan tekint, miként édes atyámé, ki egykor halálos ágyán átkozná meg fiát, ki apái vallását elhagyá!

A lelkész oly szavakkal válaszolt, melyek habár szivből jöttek is, nem találták meg az enyémhez vezető utat.

Látván, hogy szavai hatásnélküliek, biráimhoz néhány szót intézett latin nyelven.

Ugy látszott, mintha kérését az enyéimmal egyesítené. Nem képzelheti, rabbi, mi mély, leirhatlan jótékony benyomással volt reám ez eljárás olyatén körülmények között. — Nehányan megindultak, és ha a már egyszer kimondott ítélet, előttem ismeretlen törvényes okokból, nem lett volna megmásíthatlan, talán mint zsidót ajándékoztak volna meg életemmel. Rövid, de élénk értekezés után, mely szinte latin nyelven folyt, fölállt az elnök s így szólott hozzám: A büntető törvényszék egyszer kimondott ítéletét meg nem másíthatja, annál kevésbé, minthogy állításaid igazságát tanukkal nem bizonyíthatod, és a halálra ítélt ember esküjének nincs hitele. A zsidó Solan Izsáknak meg kell halnia. De ha áttérsz a keresztyénségre, úgy megmented testedet lelkedet, és e perctől fogva az ítélet semmis. Határozz, és kimondtad sorodat.

Elkészültem a halálra, mondám tompán.

A bakó és legényei elem jövének, és előkészíték nyakamat.

E borzasztó pillanatban, midőn már szivem csaknem megsztnt dobogni, elfogott ujra családom emléke, e kitörülhetlen gondolat, mely lángoszlopként világított előttem életem sivatagában. Egyszersmind elfogott a gondviselés igazsága fölötti eddig soha nem ismert szivrepszű kétely. Halmom kellett.

Mit vétettem? Még mindig büntelen valék, még mindig nyugodtan tekintheték lefolyt életemre vissza.

Még egyszer hozzám fordult az elnök és így szólt:

Még egyszer gondold meg, utoljára, életed kezében van!

Borzasztó, daemoni harc háborgott szivemben. Inkább voltam halott, mint élő. Nem valék képes enyéim emléke bűvös hatalmának ellenállani, engedtem, és a hit eltaszított angyala sirva szállt tova keblemhől. Keresztyénné levék. A keresztelés alatt elájultam. Ezen állapotomban vittek egy esinos szobába.

Másnap kijelentették, hogy a hatalmas és megbántott nemes cseleinek kikerülése végett, hazámat azonnal oda kell hagynom, erős fedezet rendeltetvén Csehországba történendő utazásomra.

Midőn erre azt feleltem, hogy családomhoz akarok visszatérni, hogy vallásomat csak ez okból áldoztam fel, azt felelték, hogy a keresztség minden előbbi köteléket megsemmisített — és hogy az enyéimmeli találkozás lehetetlen. Gyengeségem érzetében beültem a készen állott kocsiba, és katonai kíséret alatt kétségbeesve utaztam Csehországba.

Itt egy ezredbe soroztak, és biztosítottak, hogy magasállású férfiak gondoskodnak jólétemről.

Megérkeztem után négy hétre már tizedessé lettem. Ennek isteni végzettnék kelle lennie, mert előmozdítatásom épen az nap történt, melyen ama szerencsétlenség.

En most keresztyén vagyok, és hiven teljesítem új hitem parancsait, hogy szivemnek oly tágas üregét, ha csak némikép is betölthessem. Ha keresztyénnék születtem volna, hitváltoztatásomnál ugyanazon fájdalmat érzem vala, mely most fogva tart; mert az ember csak öröklött vallásában, atyái hitében lehet boldog. Szerencsétlen vagyok, nagyon szerencsétlen.

Engedje tehát rabbi! hogy a községnek tett csekély szolgálatom fejében egy kérséssel járulhassak önhöz. Minthogy én, mint zsidó, kihaltam Izraelben, kérem intézkednék, hogy örök időkre jom-kipur előestéjén, születésem szerencsétlen estéjén, a prágai zsidótemplomban kadist mondjanak érettem.

A katona reményteljesen nézett a rabbira.

Legyen kívánatod szerint, mond ez. Talán az isteni gondviselés rendelte úgy, hogy volt hitfeleidnek igazságtalan nyomás ellen védelmet és ótalmat adj.

Az egyetlen föltét, melyet kérséged megadásához kötök az, hogy te, ha az Isten számodra hatalmat és tekintélyt rendelt, a testvéri szeretet parancsát, ama magasztos köteléket, mely atyáid vallását és a te vallásodat átlengi, a legnagyobb mértékben gyakoroljad.

Köszönöm, ezerszer köszönöm, nemes rabbi! mondá a katona; az Isten fizesse meg jöttétét. Midőn el akart menni, fojtott hangon kéré a rabbi áldását. Ez fejére tevő kezét, és csak e szavakat mondá:

A Mindenható könyörületes.

(Vége köv.)

Szegedy Kálmán.

P E S T.

Hitközségünk f. hó 18-án tartott választmányi gyűlésében betöltetett a leánytanodai állomás. A 9 pályázó között volt egy nő is, de miután a választmány a tanoda jelenlegi berendezése mellett elvileg női tanerők alkalmazása ellen nyilatkozott, csak 8 pályázó között történhetett a választás. Ezek közül csak 3 mutatott fel oly okmányokat, melyek a pályázatban követelt qualificatiót igazolják, és ezek közül a választmány egyhangulag Rózsási József urat választotta, kit mint szakavatott és számos év óta dicséretesen működő tanítót ismer, mig versenytársait egyáltalában nem ismeri, családtagokkal azok existentiáját kockáztatható kísérleteket tenni pedig nem akart. Rózsási József ur eddigi működése teljes biztosítékot nyujt arra nézve, hogy a választás szerencsés, és hogy ő meg fog felelni a nehéz feladatnak: elődjének méltó utódja lenni.

Ugyan-e választmányi gyűlésnek másik tárgya a Gompercféle alapítványi díj kiosztása volt. Ez alapítványból minden harmadik évben egy 240 forintnyi kiházasítási jutalék adatik ki, az alapító jelentkező legközelebbi rokonának.

Az ezen alkalommal rendelkezés alatt levő jutalékhoz két pályázó hason igényt tartván, az előjáróság a nem egészen világos rokonsági viszony iránt nyomozásokat tett, miknek eredményéből kiderült, hogy mindkettő egyenlő izbeli rokona az alapítónak. A választmány tehát a jutaléket a két pályázó között egyenlő részekben felosztani határozta, fenntartván azonban azon esetet, hogy ha a pályázók ebben megnyugodni nem

akarnának, vagy máskülönben 4 hét alatt meg nem egyeznének, kettejük között a sors döntsön.

A főrabbi ur által alapított tápintézethez (Suppenanstalt) 50 frttal járult a községi pénztár.

A zsinagóga látogatói kérvényt nyújtottak be a választmányhoz, melyben az istentisztelet emelése végett, a jelenleginél megfelelőbb kántor alkalmazását sürgetik. A választmány a kérelmet méltányosnak találta, de mivel új kántor felvétele előtt a mostan alkalmazottnak igényeit kell kielégíteni, az ez ügyben való lépések megtételével az előljáróság és a választmány istentiszteleti osztálya bizattak meg.

Mindenesetre nevezetes ellentét, hogy míg az előbbeni előljáróság a zsinagóga fenntartását is csak az irányban engedte meg, hogy annak látogatói is volt és üresen hagyott orczyházbeli cultustemplomérti házbér fizetését is magukra vállalták, addig a jelenlegi előljáróság ezen községtagok igényei iránt a legnagyobb méltányossággal és engedélyességgel viseltetik.

A választmányi gyűlés többi idejét az alapítványi bizottmány jelentése és indítványai foglalták el. Ez érdekes themáról legközelebb bővebben szólандok.

LEVELEZÉSEK.

Horic (Csehország) nov. 11-én.

„Irgalmasok az irgalmasok fiai;“ enével nevezetik Izrael és önszeretet nélkül mondhatjuk, hogy e névre méltán érdemes. Nincs zsidó község, hol ne léteznének intézetek, a szegény, szükölködő felebarátok felsegélésére. De, fájdalom, a zsidó jótékonyág egyik árnyoldaláról soha nem feledkezhetem meg, midőn szegényeinkre gondolok. Csaknem minden zsidó községben van egy hely, melyre minden nemesebb, tisztultabb izléstű ember csak a borzalom némi érzetével gondol és e hely — a „slófstót.“ Ez a vándor zsidó koldus laktanyája, hol az ugynevezett „valódi órach“ utálatos mocsokban fetreng és a nappal koldult krajeárt éjjel elkártyázza. — Borzasztó tárgy, melyet éles toll meghatóan festhet! Kérdezzük, kik használják ez említett fészket? A valódi szegények, kiket a sors balkeze sújtott, de kiknek keblében becstelétérzet honol, bizonyára feléje sem mennek az utálat e helyének. Azoknak pedig, kik terhére válnak hitrokonaik és az emberi társaságnak, a zsidóság azon páriáinak, kik a munkát megvetik, és családostúl, karavánoként üzik a kenyérkereset e vétkes módját — azoknak nem vagyunk kötelesek helyet, alkalmat nyújtani becstelen életmódjuk folytatására. Sőt mindenestre s menthetlenül bünt követünk el, ha ezt közömbösen véve, a kór tovatérjedésének hovahamarabb gátot nem vetünk. Zárjuk el e helyet örökre; hogy ne legyen az többé a resteknek menhelye. Iparkodjunk oda működni, és szegényeinket akként támogatni, hogy minden község saját, becstelt szegényeire fordítsa csupán segélyét. Ez által mindenesetre Isten előtt kedves cselekvényt vittünk véghez, községbeli érdemes szegényeinknek erősb segédkezet nyújthatunk maguk felsegélésére és e proletár csöveselék szaporodásának, legalább jövőre véget vetettünk. . . .

Két derék hitsorsosunk nyert újból, mint h. ügyvéd alkalmaztatást. Dr. Roubicek, Prágában és dr. Lasch, a prágai híres thalmudtudós fia, Jicinben. Meg kell említenem, hogy mindkettő a héber tudományokban is szép jártassággal bír, és a zsidó hitet teljes szívből szereti.

A prágai Meisel-zsinagógában még eddig sem rabbi, sem kántor nem választatott. Vajha a község kebelében a béke meg nem háboríttatnék!

Dr. Ehrentheil A.
rabbi.

Bécs, nov. 16-án.

Községünk a napokban kellemetlen eseménynek volt színhelye, mely annyival rosszabb hatást szült, minthogy az, az or-

thodox és reformpárt közötti surlódásoknak újabb jelensége, kézfoghatóbb tanubizonyossága. A község kebelében uralgó pártviszálók eléggé ismeretesek, semhogy azok részletezésével külön foglalkodnom kellene.

A pártoskodások lehető paralizálására a hitközségi előljáróság az orthodox párt rabbinatusi tlnökét, Spitzer Salamon urat magának megnyeré, azaz: az orthodox párttól elvoná és hitközségi rabbisegédnek alkalmazta.

Egy vasárnap Spitzer ur Döbling elővárosban esketés véghezvitelére volt hivatalos, még pedig tekintélyes és tisztességes család részéről. Bécsből magából is szépszámú vendégsereg érkezett, közöttük dr. Engel képviselő ur is. Midőn a jegyesek már a mennyezet alatt voltak, a szolgálattelvő Sp. rabbi kijelenté, hogy az esketést véghez nem viheti, mert az egész gyülekezetben két jámbor zsidót sem talál, kik tanukul felléphetnének. E nyilatkozat által haragra gyulva, az épen jelenvolt képviselő, dr. Engel, az előljáróság nevében sürgeté a szertartás teljesítését. E héten az ügy a községyülésben került tárgyalás alá. Spitzer ur előhivatott és szigoruan megrovatott.

Az esemény még mindig a közbeszélgetés tárgyát képezi; az orthodoxok kárörömmel ujjongnak és a jobbérzelmetek pirulnak, hogy ilyesmí Bécsben történhetett. — A visszásról áttérek a komolyabbra, jelentvén, hogy egy újabban megjelent theologiai mű, mely ép ugy belevág a zsidóság mint a keresztényiség szellemébe, általános érdekeltséget költ a művelt zsidó theologusok között. A műnek címe: theologiai levelek a német nemzet műveltjeihez. („Theologische Briefe an die Gebildeten der deutschen Nation“ von Richard von der Alm.) Egyik fejezet azon themát tárgyalja: hogy az új testamentomi tan rabbinikus. Egyelőre mellőzöm a műnek érdemébe vágó szoros bírálatot és csak e lap t. olvasóit akarom a theologiai irodalom e nevezetes jelenségére figyelemztetni.

β.

Vegyes hírek.

— Az „Izraelita-Magyar-Egylet“ ben f. hó 22-kén rendezendő felolvasásban részt vesznek: Tencer Pál (Baró Eötvös József életrajza) Grosz Károly (szavalat) és Bródy Zsigmond urak (mutatvány Otto Lajosnak a „Makabeusok“ című drámájából.)

— Bányoni levelezőnk, írja, hogy az ottani lakosság előítéletlensége és józan gondolkodásmódja, a különböző felekezetek egymásiránti türelmessége dicséretreméltó tényekben nyilvánul. — Ugyanígy hevesmegeyi M a z o n k a helységben B á r o c k Gábort — zsidót — választották községi bírának, ki fiatal ember letére, igazságos ítélete és kitünő magaviselete miatt a lakosság szeretetében részesül. Vajha sikerülne derék hitrokonunknak az egyetértés kötelékét még erősebbre fűzni és a társadalmi egybeolvadás nagy művét elősegíteni!

** Dr. Kraus Vilmos, szegedi gyakorló orvos, ki a tíddobajok sikeres gyógyítási módjáról a „V. U.“ irt cikkei miatt tette magát különösen nevezetessé, f. hó 18-án, élte 30-ik évében jobb létre szenderült. Lengjen béke kedves elhunyt barátunk porain.

— A bécsi császári tudományos akadémia Stern M. E. két évtized óta megjelenő „Kochbe Jizhak“ című folyóiratának subventiót engedményezett.

— A gráci kereskedelmi kamara f. hó 9-én tartott ülésében ismételen kimondatott azon nézet, hogy míg egy törvény megszüntetve nincs, a hatóságok annak szigorú megtartására köteleztetvék, és ha elvileg pártolják is a zsidó emancipáció liberalis voltát, még mindig azon törvény szolgál nekik zsinórmértékül, mely a zsidóknak csak 24 órai tartózkodást enged meg Grácban.

— A párisi „Temps“-nak írják: „Valamennyi, a velletri püspök-megyében (a pápai álladalomban) lakó zsidónak az ezen megyének élén álló főpap meghagyta, hogy a kerületet elhagyják. Ez tömeges száműzés. Valljon ezen intézkedés nem illik-e a tizenötödik századba és nem emlékeztet-e, habár kisebb mérvű, a Spanyolhonban, katolikus Ferdinand alatt történt kitűzésre?”

Házassági összekelések Pesten.

November hó 23-án a templomban: Kohner Zsiga ur Schossberger Laura hajadonnal; Frankl Ignác ur Mandl Antonia hajadonnal; Veiner Jakab ur Horovitz Anna hajadonnal; a zsinagógában Fürth Ignác ur Bruckner Anna hajadonnal.